

Kardinolas Christoph Schönborn

Sukūrimas ir evoliucija

2005 m. lapkričio 4 d. Vienos šv. Stepono katedroje Vienos arkivyskupas kardinolas Christophas Schönbornas pradėjo katechezės tema „Kūrimas ir evoliucijos“. Šioms katechezėms rasti akstiną davė 2005 m. liepos 7 d. laikraštyje „New York Times“ išspausdintas kardinolo komentaras „At-rasti gamtoje planą“ („Finding Design in Nature“), kuris sulaukė didelio atgarsio.

Pirmoji katechezė

Katechezės šiais darbo metais pradėdau su tam tikra baime širdyje. Joms pasirinkau kūrinijos ir evoliucijos temą. Į mokslines detales nesileisiu, nes tam nesu reikiamai kvalifikuotas, bet kalbėsiu apie tikėjimo, susijusio su kūrimo tema, ir mokslinės prieitės prie pasaulio, prie tikrovės santykį.

Pirmieji Biblijos žodžiai

Tad pradėdau žodžiais, parašytais pirmame Biblijos puslapyje: „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę“ (Pr 1, 1). Šie pirmieji Biblijos žodžiai bus ir pirmi šios katechezės žodžiai. Tikėti į Dievą Kūrėją, tikėti, kad jis sukūrė dangų ir žemę, yra tikėjimo pradžia. Tas teigiamai jau Tikėjimo išpažinimo pradžioje, yra pirmasis „tikėjimo straipsnis“. Tai reiškia, kad čia kalbama apie visko pagrindą. Tai pamatas, į kurį remiasi visas kitas krikščionių tikėjimas. Tikėti į Dievą ir netikėti, kad jis yra Kūrėjas, reikštų, pasak Tomo Akviniečio, „apskritai netikėti, kad yra Dievas“. „Dievas“ ir „Kūrėjas“ neat-skiriami. Tai grindžia visus kitus tikėjimo įsitikinimus: kad Jėzus Kristus yra Atpirkėjas, kad egzistuoja viena Šventoji Dvasia, kad egzistuoja Bažnyčia ir amžinasis gyvenimas – visa tai suponuoja tikėjimą į Kūrėją.

Iš kur esu? Kurlink einu?

Todėl Katalikų Bažnyčios katekizme pabrėžiama pamatinė tikėjimo sukūrimu reikšmė. 282 skyrelyje sakoma, jog čia kalbama apie klausimus, kuriuos sau savo gyvenime anksčiau ar vėliau kelia kiekvienas gyvenantis žmogiškąjį gyvenimą žmogaus: iš kur esu? kurlink einu? kas yra mano gyvenimo tikslas, ištaka, kokia yra mano gyvenimo prasmė? Tikėjimas sukūrimu iš esmės yra ir etikos pagrindas. Juk tikėjimas į Kūrėją, implikuoja taip pat tikėjimą, jog tas Kūrėjas turi mums kažką pasakyti – per savo kūriniją, savo kūrinį, pasakyti kažką apie teisingą naudojimąsi šiuo kūriniumi bei apie tikrąją mūsų gyvenimo prasmę.

Todėl nuo ankstyvosios Bažnyčios laikų katechezė apie kūrimą visada buvo visos katechezės pagrindas. Pažvelkite į ankstyvosios krikščionybės patristinę krikš-

to katechezę – ten visada iš pradžių būdavo katechezė apie kūrimą.

Dievo kūrinija turi planą

Jei tiesa, kad ištakų klausimas (Iš kur esame?) neatskiriamas nuo tikslo klausimo (Kurlink einame?), tai kūrinijos tema visada apima ir tikslo klausimą. Kalbama apie „design“ – planą. Dievas ne tik sukūrė kūriniją, jis ją taip pat išlaiko bei kreipia į tikslą. Tai irgi bus šių katechezų tema, nes šis klausimas taip pat yra esminis krikščionių tikėjimo įsitikinimas. Dievas ne tik Kūrėjas, kartą pradžioje paleidęs savo kūrinį, tarsi laikrodininkas, sukūręs laikrodį, kuris po to eina be galo. Jis kūriniją išlaiko ir kreipia į tikslą – kūriniją, apie kurią krikščioniškasis tikėjimas vėlgi sako, jog ji yra ne užbaigta, bet „in statu viae“ – kelyje.

Dievas, kaip Kūrėjas, taip pat pasaulį vairuoja. Tai vadiname apvaizda (net jei tas žodis slegiamas šiokios ar tokios istorinės naštos). Esame įsitikinę, jog visa tai, būtent kad egzistuoja Kūrėjas ir Vairininkas, galime įžiūrėti. Krikščionių tikėjimas ryžtingai laikosi pozicijos, kad pasaulio Kūrėjas ir Vairininkas, nors ne visiškai, iki smulkmenų, bet iš principo, yra pažinusi.

Krikščioniškasis tikėjimas nėra aklas tikėjimas

Ar apie tai ką nors galime žinoti? Aklas tikėjimas, reikalaujantis iš mūsų šuolio į visišką netikrybę, nebūtų žmogiškas tikėjimas. Jei tikėjimo į Kūrėją nelydėtų visiškai joks supratimas, suvokiamumas, ką reiškia tikėti į Kūrėją, toks tikėjimas būtų nežmogiškas. Bažnyčia pagrįstai atmesdavo tokį „fideizmą“, tokį aklą tikėjimą. Tikėjimas be supratimo, be galimybės ką nors apie Kūrėją sužinoti, kažką apie jį mūsų protu suvokti nebūtų krikščioniškasis tikėjimas. Biblinis žydu ir krikščionių tikėjimas visada buvo įsitikinęs, kad ne tik turime ir galime tikėti į Kūrėją, bet ir įmanu labai daug apie jį sužinoti žmogiškuoju protu.

Suvokti Kūrėją iš kurinių grožio

Leiskite pacituoti ilgėlesnį tekstą iš Išminties knygos, Senojo Testamento, atsiradusį antrojo amžiaus iki Kristaus pabaigoje ar pirmojo amžiaus iki Kristaus pradžioje: „Iš prigimties kvaili buvo visi žmonės, kurie gyveno Dievo nepažindami ir kurie, matydami gerus dalykus, nepajėgė pažinti To, Kuris yra, nei pripažinti menininko, stebėdamiesi jų darbais! O laikė dievais arba ugnį, arba vėją, judrų orą, arba žvaigždžių ratą, galingą potvynį, arba didžiuosius dangaus šviesulius – pasaulio valdytojus. Jei, gėrėdamiesi jų grožiu, žmonės manė, kad jie dievai, leisk jiems sužinoti, kaip daug didingesnis už juos yra jų Šeiminkas, nes pradinis grožio šaltinis juos sukūrė. Ir jei žmonės stebino tų kurinių galybę ir grožis, leiski suvokti per juos, kaip daug galingesnis Tas, Kuris juos padarė“. O dabar esminis sakiny, kurį Paulius

cituoja savo Laiške romiečiams: „Juk iš kūrinių didin-gumo ir grožio panašiai suvokiamas ir jų Kūrėjas“. Ta-da šiek tiek švelniau: „Tačiau tu žmonių nereikia per daug peikti, nes jie turbūt paklysta ieškodami Dievo ir norėdami jį rasti. Juk jie nesiliauja jo ieškoję, gyvendami tarp jo kūrinių, ir pasitiki tuo, ką mato, nes matomi daiktai yra gražūs. Betgi vėl – net jie negali būti pateisinami, juk jeigu jie įstengė būti tokie sumanūs, jog galėjo spėlioti apie Visatą, – kodėl tad buvo taip lėti atrasti jos Viešpatį?“ (Išm 13, 1–9).

Šis klasikinis tekstas duoda pagrindą įsitikinimui, kuris vėliau, 1870 m., buvo Vatikano I Susirinkime paverstas dogma, taigi įtvirtintas kaip nedviprasmiškas Bažnyčios tikėjimo mokymas, – būtent kad žmogiškojo proto šviesa galime pažinti, jog Kūrėjas egzistuoja ir valdo pasaulį (Vatikano I Susirinkimas. *Dei filius* c. 2; DH 3004).

Šiame tekste pirmiausia norėčiau pabrėžti šį momen-tą: Biblija prikiša pagonims, tiems, kurie negarbina tik-rojo Dievo, kad jie sudievina pasaulį, gamtą, kad jie už gamtos ir jos reiškinių ieško mitinių, maginių jėgų. Žvaigždes, ugnį, šviesą ir orą jie paverčia dievais. Jie pasidavė apgaulėi. Žavėjimasis kūriniu juos suviliojo sudievinti kūrinius. Šiuo atžvilgiu Biblija yra pirmoji švietėja. Ji tam tikra prasme išlaisvina pasaulį iš kerų; ji atima iš jo turėtąją maginę, mitinę galią, pasaulį „de-mitologizuoja“, „nudievina“.

Ar suvokiame, kad be tokio pasaulio nudievinimo nebūtų buvęs galimas ir šiuolaikinis mokslas? Juk tik-tai tikėjimas, kad pasaulis sukurtas, kad jis nedieviškas, kad pasaulis baigtinis, kad jis, kalbant filosofškai, „kontingentiškas“, nebūtinai, kad jo galėtų ir nebūti, – tik ir leidžia pasaulį ir tai, kas jį sudaro bei kas jame gyvena, tyrinėti dėl jų pačių. Susitinkame ne su dievais ar dieviškomis būtybėmis, bet su baigtinėmis, su-kurtosiomis tikrovėmis. Toks gamtos išlaisvinimas iš kerų buvo, žinoma, šiek tiek skausmingas. Anapus me-džio ar šaltinio aptinkame nebe nimfas ir dieviškąsias būtybes, mitines, magines jėgas, bet tai, ką į jas įdėjo Kūrėjas ir ką gali iširti žmogaus protas. Todėl jau Se-nojo Testamento Išminties knygoje neįtikėtinai blaiviai sakoma, jog Dievas viską sukūręs pagal matą, skaičių ir svorį. Tai – kiekvieno gamtamokslinio tikrovės tyri-mo pagrindas.

Pasaulis nėra „nelaimingo atsitikimo“ produktas

Už pasaulio daiktų glūdi visa pranokstantis Kūrėjo protas. Jie yra jo sukurti, nėra atsiradę patys iš savęs. Jie yra jo panorėti, ir tai didis tikėjimo sukūrimu slėpi-nys: jie, taip sakant, išleisti savarankiškai egzistuoti. Jie yra patys savaime ne iš savęs, bet todėl, kad Kūrėjas jų tokių panorėjo savo laisvu, suvereniu valios spren-dimu. Šia prasme jie turi savo autonomiją, savo dės-nius, savarankiškumą, savą būtį. Tikėjimas sukūrimu tą padeda suvokti. Pagonių Antika pasaulį dažniau-

siai „sudievindavo“, tuo tarpu vienas sąjūdis gimn-tančios krikščionybės laikotarpiu, vadinamasis gnos-ticizmas, pasaulį nuvertino. Pasaulis, pirmiausia ma-terija, esąs „nelaimingo atsitikimo“, „atskilimo“ pro-dukta. Jis iš tiesų nėra gera, nėra tai, kas norėta, kas turėję būti, jis yra gryna neigiamybė. Šią gnosticizmo pažiūrą krikščionybė atmetė lygiai taip pat ryžtingai, kaip pasaulio sudievinimą, – ji nepritarė nei pasaulio sudievinimui, nei nuvertinimui. Kadangi pasaulis su-kurtas, krikščionybė ryžtingai pabrėžia, kad sukurta ir materija, kad ji yra gera, prasminga, kad materija nėra tiesiog kažkada „atskilusi“ nuo dieviškosios bū-tybės, nėra, taip sakant, kaip „išskyros“ patekusi į šį tamsos pasaulį dėl „nelaimingo atsitikimo dievybėje“. Materija nėra visiškai beprasmybė, kurią būtina įveikti, kurios būtina atsikratyti. Materija sukurta. „Dievas ma-tė, kad tai gera“ (Pr 1, 10).

Ką reiškia „Dievas kuria“?

Žmogus šiame materialiam pasaulyje nėra pakliuęs į tamsos sritį, kaip moko gnosticizmas, nėra dieviškoji kibirkštis, įpuolusi į purvą ir turinti iš to purvo pakilti grįždama į savo dieviškąją versmę. Jis – šios kūrinių dalis. Jis yra Dievo panorėtas kaip materialinė, kaip dvasinė-kūninė būtybė, kaip mikrokosmosas, kaip makrokosmoso atvaizdas, kaip ribinė būtybė, jungianti savyje abu pasaulius – dvasinį ir materialinį. Ir Dievas „matė“, kad tai „buvo labai gera“ (Pr 1, 31). Žmogus priklauso kūriniui ir kartu jį pranoksta.

Gnostinė pažiūra ir pasaulį sudievinančioji pažiūra su tikėjimu sukūrimu nesuderinamos. Bet didžiausias papiktinimas Antikai veikiausiai buvo tikėjimas, kad Dievas kuria iš nieko, nevaržomas kokių nors sąlygų, „*ex nihilo*“. Manau, jog šis klausimas dar ir šiandien didžiuosiuose debatuose dėl sukūrimo ir evoliucijos yra pagrindinis. Ką reiškia pasakymas „Dievas ku-ria“? Didžiausias mūsų sunkumas yra tai, kad neturi-me jokios sąvokos, stebinio, vaizdinio apie tai, ką reiškia, kad Dievas yra Kūrėjas. Mat visa, ką pažįstame, tėra kaita. Šios katedros kūrėjai nekūrė iš nieko. Jie su-teikė pavidalą akmeniui bei medžiui, nuostabiai ipa-vidalino materiją. Visi nebibliniai mitai bei epai apie kūrimą remiasi tuo, kad dieviškosios būtybės pasaulį suformavo iš to, kas jau buvo. Kūrimas iš nieko, kuris, kaip liudija Biblija, yra absoliučiai suverenus Kūrėjo aktas, yra – manau, galima sakyti – religijų istorijoje kažkas nepakartojama. Pamatysime, kaip tai esmin-gai svarbu norint suprasti, kas yra Dievo panorėta sa-varankiška kūrinių.

Šiandien norėčiau atkreipti dėmesį į tai, jog nesu vie-nintelis, kuris yra įsitikinęs: tikėjimas sukūrimu buvo šiuolaikinio mokslo krikštatis. To negalėčiau įrody-ti smulkmeniškai, bet tuo esu įsitikinęs, ir toks įsiti-kinimas yra pagrįstas. Kopernikas, Galilėjus, Niutonas buvo įsitikinę, kad mokslo esmė yra skaityti kūrinių

knygą. Šią knygą parašė Dievas, ir jis davė žmogui protą, kad jis tą knygą galėtų iššifruoti. Dievas šią knygą parašė įskaitomai suprantamai. Žinoma, tekstą perprasti ir raštą iššifruoti nėra lengva, bet įmanoma. Visas mokslo darbas yra tvarkos, dėsnių, sąryšių atradimas. Pasitelkdami knygos metaforą galime pasakyti: tai raidžių, gramatikos, sintaksės ir galiausiai teksto, kurį Dievas įrašė į šią kūrinių knygą, atradimas.

Bažnyčia – stabdytoja? Priešingai!

Vienas iš mūsų laikų atsparių mitų, netgi, sakyčiau, įgytų prietarų yra tai, kad neva Bažnyčios ir mokslo santykis esąs blogas, kad tikėjimas ir mokslas nuo seno be perstojo konfliktuoja. Šitai, žinoma, dažniausia lydi įsivaizdavimas, jog Bažnyčia buvusi didžioji stabdytoja, o mokslas – drąsus išlaisvintojas. Išpopuliarintoje versijoje pirmiausia būtent taip vaizduojamas Galilėjaus atvejis – tamsios inkvizicijos auka. Tai laikytina *legenda negra* – „juodąja legenda“, kuri buvo išplėtotą daugiausia Apšvietos laikotarpiu, bet ne visiškai atitinka istorinę tikrovę. Tikrovė atrodo šiek tiek kitaip. Galima rasti daugybę istorinių pavyzdžių, rodančių, kokia vaisinga racionali dirva moksliniam tyrimui buvo tikėjimas sukūrimu. Vienas iš daugelio yra Brūno mokslininkas Gregoras Mendelis, kurio tyrimų reikšmė šiandien nepaneigiama.

Nėra taip, kad tikėjimas į Dievą Kūrėją kaip nors kliudytų mokslui! Kaip tikėjimas, kad visata turi Kūrėją, galėtų stovėti mokslui skersai kelio? Kaip jis kaip nors galėtų trukdyti, kai mokslas savo tyrimus, atradimus, teorijų kūrimus bei pastangas suprasti sąryšius suvokia kaip „kūrinių knygos studijavimą“? Iš tikrųjų yra labai daug mokslininkų, kurie ne tik neslepia savo tikėjimo, bet tarp tikėjimo ir mokslo neįžiūri jokie konflikto. Apie tai, kad *de facto* konfliktų būta ir galbūt pasitaiko, reiktų kalbėti atskirai.

Vatikano I ir II Susirinkimas

Leiskite pacituoti du trumpus tekstus, išreiškiančius šį Bažnyčios tikėjimo įsitikinimą. Vatikano I Susirinkimas yra pareiškęs: „Net jei tikėjimas stovi aukščiau proto, tarp tikėjimo ir proto niekada negali būti tikros nedarnos: nes tas pats Dievas, kuris apreiškia slėpinius ir įlieja tikėjimą, į žmogaus dvasią įdėjo proto šviesą; juk Dievas negali pats savęs neigti nei tiesa prieštarauti tiesai“ (Vatikano I Susirinkimas. *Dei filius* c. 4; DH 3017; KBK 159).

Išvada: nei Bažnyčia, nei mokslas neturi bijoti tiesos. Pasak Jėzaus, ji mus išlaisvina (plg. *Jn* 8, 32). Antroji citata yra iš Vatikano II Susirinkimo. Susirinkimo konstitucijoje *Gaudium et spes* dar labiau dėmesį kreipiant į „gamtamokslio ir tikėjimo“ klausimą parašyta: „Todėl metodinis kiekvienos pažinimo srities tyrinėjimas, jei tik atliekamas tikrai moksliskai ir laikantis moralės

nuostatų, iš tiesų niekad neprieštarau tikėjimui, nes ir žemiškieji, ir tikėjimo dalykai kyla iš to paties Dievo. Maža to, kas nuolankiai ir atkakliai stengiasi išvelgti daiktų paslaptis, tas, pats to nežinodamas, yra tarsi vedamas už rankos Dievo, kuris palaiko visus dalykus ir padaro juos tokius, kokie jie yra“ (Vatikano II Susirinkimas. *Gaudium et spes*, 36; KBK 159).

Dievas kaip nereikalinga hipotezė?

Kodėl tada vis dėlto kyla konfliktai – kaip dėl mano nedidelio straipsnio 2005 m. liepos 7 d. „New York Times“ laikraštyje – ar bent karštos polemikos, kurios, tiesa, gali būti gana produktyvios ir toliau pastūmėti diskusiją?

Konfliktai gali kilti dėl nesusipratimų. Gali būti, kad nepakankamai aiškiai pasakyta arba kad mintys nėra pakankamai aiškios. Tokius nesusipratimus galima išsiaiškinti. Vieną dažniausių nesusipratimų jau paminėjau. Tai nesusipratimas dėl paties Kūrėjo. Netrukus, kaip pavyzdį imdamas Darwiną, pakalbėsiu apie tai išsamiau. Kad Bažnyčia šiandien mėgina globoti mokslą, bent šiuo metu, mano akimis, tikrai nekelia pavojaus. Problema ta, jog tikėjimas ir mokslas vienas kito atžvilgiu nepripažįsta ir nesilaiko savo ribų. Todėl tos ribos vis matuotinos bei keltinos aikštėn.

Didingi gamtos mokslų laimėjimai vis viliojo šiuos mokslus peržengti savo ribas. Susidaro įspūdis, kad milžiniška gamtamokslio pažanga religiją vis labiau stumia atgal. Jai tenka užleisti vis daugiau sričių, nes jos tampa paaiškinamos mokslo. Vis daugiau sričių, kurios iki tol tariamai būdavo aiškinamos „primityviai antgamtiškai“, dabar gali būti aiškinamos „natūraliai“, tai yra grynai materialiomis priežastimis. Napoleonui paklausus Laplace'ą, ar jo teorijoje išlieka vietos Dievui, tas, kaip teigiama, atsakęs: „Sire, ši hipotezė man nereikalinga“. Dievas kaip nereikalinga hipotezė, Dievas kaip „protezas neįgaliesiems“, nepajėgiantiems stovėti ant savo kojų. Žmogus vis labiau išsilaisvina iš senųjų priklausomybių. Jis emancipuojasi, jam nebereikia Dievo kaip paaiškinimo, jam jo apskritai galbūt nebereikia.

Darwino 1859 m. išleistos garsiosios knygos „Apie rūšių kilmę“ pagrindinė žinia buvo ta, jog jis aptikęs mechanizmą, laiduojantį savaiminį, Dievo įsikišimo nereikalaujantį, augalų bei gyvūnų vystymąsi. Kaip pats tvirtina, jis norėjęs sukurti teoriją, kuri, aiškindama rūšių vystymąsi iš žemesnių į aukštesnes formas, ne reikalautų naujų, vis tobulesnių kūrinių rūšių, bet išsiverstų su vien atsitiktinėmis jų variacijomis bei stipresniųjų išgyvenimu. Taigi gimė vaizdinys: radome būdą, kaip atsisakyti pavienių kuriamųjų aktų.

Darwino pagrindinis veikalas neabejotinai buvo genialus ir išlieka vienu iš didžiųjų dvasios istorijos kūrinių. Šis veikalas sukurtas su neįtikėtinu pastabumo

talentu, su didžiuliu uolumu bei dvasine jėga. Ir Darwinas jau numatė, kad jo tyrinėjimai duos peno daugybei tyrimo sričių. Šiandien išties galima sakyti: „evoliucijos“ modelis, taip sakant, tapo pasu, paplitusiu daugelyje pažinimo sričių.

Jo sėkmė aiškintina ne vien mokslinėmis priežastimis. Pats Darwinas, bet pirmiausia jo skatintojai – jo karšti atstovai, sukūrė, taip sakant, „darwinizmą“, – jo tyrimams ir teorijai suteikė stiprų pasaulėžiūrinį pobūdį. Ar tai buvo neišvengiama, čia nenagrinėsime. Kad ir kaip būtų, daugelis Darwino „rūšių atsiradimą“ ėmė laikyti alternatyva, anot vienąkart Darwino pasakytų žodžių, „pavienių rūšių nepriklausomam sukūrimui“. Norint paaiškinti rūšių atsiradimą, pavieniai kuriamieji aktai nebereikalingi.

Ar kūrimas reiškia, kad Dievas kišasi?

Garsiuoju baigiamuoju sakiniu, kurį jis pridūrė „Origin of Species“ antrojo leidimo pabaigoje, Kūrėjui dar paliekama vietos, tačiau labai nedaug. Šis garsusis baigiamasis sakinytis yra štai toks: „Iš tiesų iškilnu manyti, kad Kūrėjas visos mus supančios gyvybės pradmenį įkvėpė tik į kelias ar net vienintelę formą ir kad, mūsų žemei pagal gravitacijos dėsnius skriejant ratu, iš tokios kuklios pradžios radosi ir tebesiranda begalinė daugybė gražiausių bei nuostabiausių formų“ (Ch. Darwin. *Die Entstehung der Arten*. Stuttgart 1963, 678). Manau, jog šie žodžiai pasakyti sąžiningai, tačiau jais nusakomą kūrimo supratimą mes teologijoje vadiname „deizmu“: pati pradžia yra kuriamasis aktas. Vienai vienintelei formai Dievas įkvėpė visos gyvybės pradmenį. Iš šios pirmosios pradžios ji tada išsiskleidė pagal dėsnius, kuriuos jis, Darwinas, bando atrasti, aprašyti, suformuluoti. Tolesnių Dievo įsikišimų čia nebereikia. Manau, kad į šį klausimą derėtų leisti atsispiriant nuo tikėjimo. Ar kūrimas reiškia, kad Dievas čia ar ten įsikiša? Ką reiškia „kurti“ apskritai?

Viena aišku: pasaulėžiūriniai ginčai dėl Darwino teorijos, dėl „darwinizmo“, per praėjusius 150 metų pasaulyje buvo rimtai išsiplieskę. Pateiksiu tik tris pavyzdžius, neabejotinai pasaulėžiūrinio aiškinimo pavyzdžius.

1) 1959 m. seras Julianas Huxley'is iškilmingoje kalboje šio garsaus veikalo 100 metinių proga pareiškė: „Evoliucinis mąstymas nebejaučia antgamtybės poreikio, jame jai nebėra vietos. Žemė buvo ne sukurta, ji susiformavo evoliucionuodama... Žemės augalai ir gyvūnai irgi yra evoliucijos produktai, taip pat mes, dvasia, protas ir siela, smegenys ir kūnas. Religija atsirado evoliuciškai... Evoliucinis žmogus nebeturi prieglobsčio jo paties prasimanyto, sudievinto tėvo rankose“. Manau, jog tai ne gamtamokslinė, bet filosofinė, pasaulėžiūrinė ištara. Iš esmės tai tikėjimo materializmu „išpažinimas“.

2) Po 30 metų, 1988-aisiais, vienas anglų autorius (Will Provine) rašinyje apie evoliuciją ir etiką taip rašo: „Šiuolaikinis mokslas tiesiogiai suponuoja, kad pasaulis organizuotas griežtai pagal mechaninius principus. Kryptingų principų gamtoje apskritai neegzistuoja. Nėra jokių dievų ir jokių racionaliai konstatuojamų numatančių ar planuojančių jėgų“. Tai irgi ne gamtamokslinė, bet pasaulėžiūrinė, filosofinė ištara.

3) Dar po ketverių metų Peteris Atkinsas, chemijos profesorius iš Oksfordo, rašo: „Žmonija turėtų pripažinti, kad mokslas pašalina pagrindą tikėti kosmoso prasme bei tikslu ir kad tikėjimas tikslu išliko tik dėl jausmo“. Ir šitai yra tikėjimo išpažinimas, o ne griežta gamtamokslinė ištara. Tokių ir panašių ištarių buvo girdėti šią vasarą, ir būtent todėl tokius ribų peržengimus savo nedideliame straipsnyje „New York Times“ laikraštyje pavaadinau ne mokslu, bet ideologija, pasaulėžiūra.

Ar daugiau žinoti reiškia mažiau tikėti?

Bet grįžkime prie Išminties knygos. Kitoje jos vietoje į Dievo neigėjų lūpas įdedami šie žodžiai: „Tik atsitiktinai esame gimę ir ilgainiui būsime lyg niekada nebuvę, nes alsavimas mūsų šnervėse – tik dūmai, o protas – žiezirba, mūsų širdies plakimo įžiebtą“ (Išm 2, 2). Beveik būtų galima teigti, jog jau tada materialistinis tikėjimo išpažinimas nebuvo nežinomas: mano dvasia irgi tėra materijos produktas.

Kas trukdo žmonėms pažinti Kūrėją? Kas trukdo suvokti Kūrėją iš kūrinų didingumo ir grožio? Šiandien, po dviejų tūkstančių metų, juk turėtų būti daug lengviau suvokti Kūrėją iš kūrinijos, nes žinoma nepalyginti daugiau, negu prieš 2000 metų. Kas tuo metu galėjo nujauti kosmoso neišmatuojamumą? Tiesa, Biblijoje kalbama apie „dangaus žvaigždžių ir pajūrio smilčių“ gausingumą (plg. Pr 22, 17), bet argi anuomet žmonės galėjo žinoti, kad žvaigždžių iš tiesų tiek pat daug, kaip smilčių pajūryje? Kiek daug saulių Visatoje! Argi anuomet galima buvo nujauti, koks neįtikėtinais sudėtingas, nuostabus, neapčiuopiamas yra atomas? Argi buvo galima nujauti, kokia neįtikėtina patraukli yra viena vienintelė ląstelė bei jos funkcionavimas? Argi tai, kad sužinojome daugiau, mus kaip nors privertė atsakyti tikėjimo į Kūrėją? Argi tas žinojimas išstūmė Kūrėją? O galbūt, priešingai, giliau įsiskverbęs į nuostabų gamtos pasaulį tikėti į vieną Kūrėją tapo daug prasmingiau, daug protingiau, daug pagrįsčiau ir todėl iš tikrųjų daug lengviau?

Bet galbūt įsivaizdavimas, kad Dievas kaip nors kišasi į šį gamtos stebuklą, atmetamas pagrįstai? Galbūt mūsų tikėjimo žinios atsiliko nuo gamtamokslinių žinių? Gal mes vis dar tebeturime „vaikišką tikėjimą“ šalia neįtikėtinais išsiplėtojusiu mokslinių žinių? Šiuo atžvilgiu džiaugiuosi, kad mano nedidelis straipsnis sukėlė tokius debatus, kurie galbūt paskatins išsamiau

pagvildenti „sukūrimo ir evoliucijos“, „tikėjimo ir gamtamokslio“ klausimą.

Krikščioniškasis tikėjimas ir evoliucijos teorija

Nematau priežasties, kodėl turėtų būti sunku tikėjimą į vieną Kūrėją suderinti su evoliucijos teorija, bet su viena sąlyga: būtina laikytis mokslinės teorijos ribų. Citatomis, kurias pateikiau, ribos nedviprasmiškai peržengiamos. Jei gamtamokslis vadovaujasi savo metodu, tai jis negali konfliktuoti su tikėjimu. Bet galbūt tų ribų nelengva laikytis, kadangi esame ne tik mokslininkai, bet ir žmonės, turintys jausmus, žmonės, besigalynėjantys su tikėjimu, žmonės, ieškantys gyvenimo prasmės, ir galbūt todėl gamtamokslininkus visada neišvengiamai pasiveja pasaulėžiūriniai klausimai.

1985 m. Romoje vyko simpoziumas „Krikščioniškasis tikėjimas ir evoliucijos teorija“, kuriame galėjau dalyvauti ir aš. Pats ten perskaičiau pranešimą. Simpoziumui vadovavo kardinolas Ratzingeris, dabartinis popiežius Benediktas XVI, o jam baigiantis mums audienciją suteikė popiežius Jonas Paulius II. Per audienciją jis pasakė: „Teisingai suprantamas tikėjimas sukūrimu ir teisingai suprantama evoliucijos teorija vienas kitam netrukdo. Evoliucija suponuoja sukūrimą; kūrimas evoliucijos šviesoje iškyla kaip laike išsitiesęs vyksmas – kaip „*creatio continua*“, besitęsiantis kūrimas, – Dievui kaip „dangaus ir žemės Kūrėjui“ tampant regimam tikėjimo akims“. Bet sykiu popiežius Jonas Paulius II pridūrė: kad tikėjimas sukūrimu ir evoliucijos teorija būtų teisingai suprantami, reikia proto, filosofijos, mąstymo tarpininkavimo.

Todėl norėčiau dar kartą priminti tą, ką esu pasakęs keliuose interviu. Klausimas, kilęs šiuos debatuose, man pirmiausia yra ne tikėjimo ir žinojimo, bet proto klausimas. Visiškai protinga tarti esant prasmingumą („*design*“), net jei gamtamokslinis metodas reikalauja apribojimų, reikalauja šį klausimą pašalinti. Tačiau mano sveiko proto mokslinis metodas negali išstumti. O protas man sako, kad yra planas ir tvarka, prasmė ir tikslas, kad laikrodis atsitiktinai neatsirado, juolab gyvi augalo, gyvūno ar net žmogaus organizmai. Todėl svarbu stebėtis, nes stebėjimasis yra filosofijos pradžia.

Esu dėkingas gamtos mokslams už milžinišką darbą. Jie mūsų žinias neįtikėtinais išplėtė. Jie neriboja tikėjimo sukūrimu. Priešingai, jie stiprina mano tikėjimą į Kūrėją ir tai, kaip išmintingai, kaip nuostabiai jis viską sukūrė.

Antroji katechezė

(Vienos šv. Stepono katedra, 2005 m. lapkričio 13 d.)

„Pingvinų kelionė“, girdžiu, yra puikus filmas. Jo, de ja, dar nemačiau. Per kelias savaites jis pelnė pasaulinę pripažinimą. Čia patraukliai vaizduojamas šių „krypuojančių gyvūnų“ gyvenimas, elgesys perėjimo metu, prisitaikymas prie ekstremalių klimatinėjų sąlygų. Ir kartu vėl štai naujas ginčas dėl evoliucijos. Amerikiečių komentatoriai krikščionys susižavėję pingvinų dorybėmis ir mano, kad jų gebėjimas pakelti ekstremalias temperatūras, įveikti jūrą, pasipriešinti priešams ir kartu būti pavyzdingais, pasiaukojančiais, monogamiškais tėvais prieštarauja Darwino teorijai bei palaiko „*intelligent design*“. Taigi palaiko sukūrimą ir nepalaiko Darwino. Taip neseniai rašyta. Šio filmo autorius, prancūzas, tokio komentavimo energingai krato. Jis, pasak jo paties, „užaugęs maitindamasis Darwino pienu“ ir tenorėjęs „tiesiog sukurti filmą apie gyvūnus“.

Manau, jog tokia kontraversija mūsų dienoms būdinga. Atmosfera įkaitusi, sudirgusi, visiems pasirengus pratrūkti abipusiais priekaištais. Ginčai beveik ima priminti kultūrkampfą.

Štai Salmanas Rushdie laikraščiuose „New York Times“ ir „Die Zeit“ karštai polemizuoja, esą su religijomis neįmanoma pasiekti taikos, jokio kompromiso. Jis taip kalba: „Visame pasaulyje islamas skelbia, jog mokymas apie evoliuciją su islamu nesuderinamas“. „*Intelligent design*“ teorija jam yra „teorija, norinti kūrinių grožiui primesti pasenusį Kūrėjo vaizdinį“. Jo nuomone, tokios teorijos atžvilgiu „tam tikras grubumas atrodo net būtinas“.

Ar tikėjimas į vieną Kūrėją jau fanatizmas?

Daug polemikos, agresyvaus tono žmonių, „teigiančių, jog juos sukūrė Dievas“, atžvilgiu neseniai būta laikraštyje „Die Zeit“ (Urs Willmann. „Immer Ärger mit den Vewandten“: „Die Zeit“, 2005 m. rugsėjo 29 d.). Tai teigiantys žmonės apšaukiami fanatikais – tiesa, galbūt jie iš tikrųjų tokie yra arba elgiasi kaip fanatikai, tačiau dėl to taip beatodairiškai atmesti įsitikinimą, jog esi sukurtas Dievo, nepateisinama. Ką tik minėtas autorius laikraštyje „Die Zeit“ teigia, jog Darwino laikais „dauguma žmonių“ laikėsi „primityvių religinių mitų apie sukūrimą“, o šiandien viskas esą kitaip. Nesileisdami į jokią polemiką, galime pateikti priešpriešinį klausimą, ar žmonės, besižavintys nuostabia Josepho Haydno oratorija „Sukūrimas“, irgi yra tie, kurie laikosi „primityvių mitų“?

Manau, jog grubus tonas, agresyvi nata, diskusijoje sklindantys pirmiausia iš tų, kurie atmeta bet kokią Darwino kritiką, nėra geras ženklas. Ne geriau, pasakysime iš karto, yra ir religinis fanatizmas.